

Državno natjecanje iz fizike, 2021.

Rješenja i smjernice za bodovanje – 3. skupina

Zadatak 1 (14 bodova)

Promatramo zvuk ispred i iza izvora. Ispred izvora, frekvencija zvuka je povišena za: **(1 bod)**

$$f_I = f_0 \frac{c}{c - v}$$

gdje je v brzina izvora, a c brzina zvuka u zraku. Iza izvora, frekvencija je snižena za: **(1 bod)**

$$f_{II} = f_0 \frac{c}{c + v}$$

Odbijanjem od zid, efektivno sada izvor postaje opažač, a zid novi "izvor". Stoga je val koji dolazi u susret izvoru-opažaču: **(4 boda)**

$$f_f = f_I \frac{c + v}{c}$$

a val koji stiže izvor:

$$f_r = f_{II} \frac{c - v}{c}$$

Uvrštavanjem, pišemo:

$$\frac{f_f}{f_r} = \left(\frac{c + v}{c - v} \right)^2 = \frac{6}{5}$$

Zadnju jednakost smo uvrstili iz uvjeta zadatka. Rješavanjem dobijemo kvadratnu jednadžbu po v : **(2 boda)**

$$v^2 - 22cv + c^2 = 0$$

Dva su moguća rješenja jednadžbe: **(2 boda)**

$$v_{1,2} = 11c \pm 11c \sqrt{\frac{120}{121}}$$

No, rješenje s $+$ nije fizikalno jer predstavlja brzinu veću od zvuka. U tom slučaju zvuk f_I ne bi bio ispred izvora, pa ne bi bilo ni f_f odbijenog zvuka, kao što ni zvuk f_r ne bi mogao stići izvor. Prema tome, jedino rješenje je: **(2 boda)**

$$v = 11c \left(1 - \sqrt{\frac{120}{121}} \right)$$

Uvrštavanjem vrijednosti dobijemo izraz za brzinu: $v = 15.03 \text{ m/s}$. **(2 boda)**

Zadatak 2 (20 bodova)

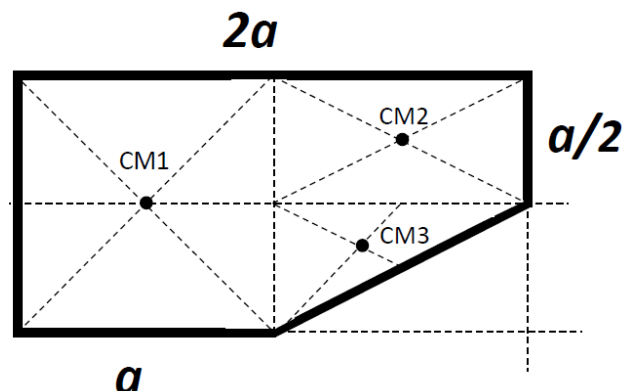
Da bismo odredili da li je tijelo stabilno, moramo naći položaj centra mase. **(1 bod)**

Za ovakvo nepravilno tijelo ukupni centar mase možemo izračunati uzimajući pravilne dijelove tijela kao točkaste mase na položaju njihovih centara masa. **(2 boda)**

Na slici je tijelo ABCDE podijeljeno na tri pravilna tijela te su označeni njihovi centri masa s koordinatama CM1 (x_1, y_1), CM2 (x_2, y_2), CM3 (x_3, y_3). Ukupni položaj centra mase je tada: **(1 bod)**

$$x_{cm} = \frac{m_1 x_1 + m_2 x_2 + m_3 x_3}{m_1 + m_2 + m_3}; \quad y_{cm} = \frac{m_1 y_1 + m_2 y_2 + m_3 y_3}{m_1 + m_2 + m_3}$$

S obzirom da je tijelo homogeno, mase dijelova su proporcionalne površini tijela, za dio x

vrijedi: $m_x = \sigma S_x$, gdje je σ površinska gustoća tijela a S_x površina dijela x . Lako nađemo mase svih djelova: **(2 boda)**

$$m_1 = \sigma a^2; \quad m_2 = \sigma \frac{a^2}{2}; \quad m_3 = \sigma \frac{a^2}{4}$$

Uvrštavajući, sada izraz za centar mase postaje: **(2 boda)**

$$x_{cm} = \frac{4}{7}x_1 + \frac{2}{7}x_2 + \frac{1}{7}x_3; \quad y_{cm} = \frac{4}{7}y_1 + \frac{2}{7}y_2 + \frac{1}{7}y_3$$

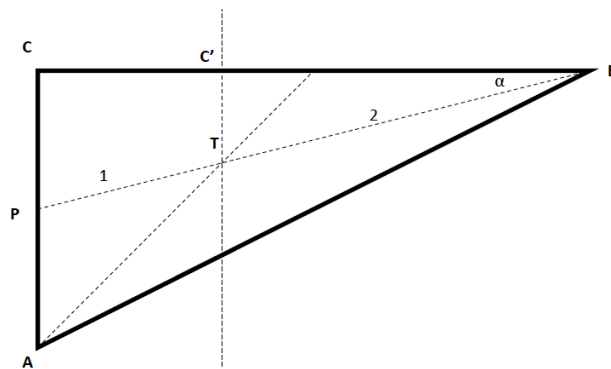
Radi lakšeg snalaženja, postaviti ćemo ishodište koordinatnog sustava u točku A. Dužina AB će biti duž smjera osi x , a dužina AE duž smjera osi y . Trivijalno je tada naći koordinate CM1 i CM2: **(2 boda)**

$$x_1 = \frac{a}{2}; \quad y_1 = \frac{a}{2}; \quad x_2 = \frac{3a}{2}; \quad y_2 = \frac{3a}{4}$$

Za CM3 promotrimo trokut ABC na slici. Centar mase trokuta nalazi se u težištu T, koje se nalazi u sjecištu težišnica trokuta. **(1 bod)**

Važno je spomenuti da težište dijeli svaku težišnicu na dva dijela, omjera duljina 2:1 (kao što je naznačeno za težišnicu iz vrha B). **(1 bod)**

Koristeći taj podatak, promotrimo trokute PBC i TBC' na slici. Radi se o sličnim trokutima (isti kut u vrhu B i dvije paralelne stranice). Za slične trokute vrijedi da omjeri duljina jedne stranice odgovaraju omjerima drugih stranica. Na taj način, možemo vidjeti da je omjer $|PB| : |A'B| = 3:2$.

Taj isti omjer stoga vrijedi i za $|PC|:|TC'|$ te $|BC|:|BC'|$. Vrijedi:

$$|TC'| = \frac{2}{3}|PC| = \frac{2}{3} \frac{a}{4} = \frac{a}{6} \Rightarrow y_3 = \frac{a}{2} - \frac{a}{6} = \frac{a}{3}$$

te, slično,

$$x_3 = \frac{4a}{3}$$

Stoga su koordinate CM:

(3 boda)

$$x_{cm} = \frac{19}{21}a; \quad y_{cm} = \frac{23}{42}a$$

Vidimo da se CM nalazi lijevo od polovine tijela ($x_{cm} < a$), iznad stranice AB kojom se tijelo naslanja na podlogu. To znači da ne postoji moment sile koji će htjeti nagnuti tijelo na brid BC. Tijelo je stabilno.

(2 boda)

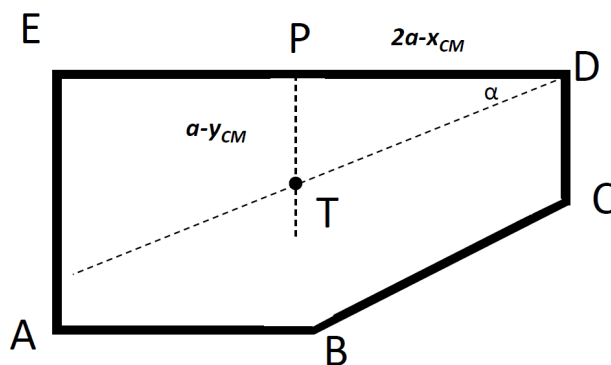
Kada tijelo ABCDE objesimo za točku D, vertikalno ispod tijela će se nalaziti centar mase.

(1 bod)

Na slici možemo vidjeti trokut TDP kojem možemo izračunati duljine kateta. Dužina TD je u smjeru gravitacije a DP je istog smjera kao i DE. Traženi kut α možemo dobiti iz trigonometrije kuta:

(2 boda)

$$\tan \alpha = \frac{a - y_{CM}}{2a - x_{CM}} \Rightarrow \alpha = 22.4^\circ$$

Zadatak 3 (14 bodova)

Brzina vala na užetu dana je s $v = \sqrt{T/\mu}$ gdje je T napetost užeta a $\mu = m/L$ linearna gustoća užeta.

(2 boda)

Ova formula ne vrijedi jer napetost užeta T ovisi o položaju užeta, tj. $T = T(x)$, no u zadatku uzimamo da je formula dobra aproksimacija. Uzmimo da je koordinata $x = 0$ na dnu užeta te $x = L$ na stropu. Tada na nekoj visini x promatramo dijelić užeta. Napetost tog dijela jednaka je masi užeta ispod njega koji ga napinje. Ispod njega se nalazi duljina x užeta, čija je masa $m_x = \mu x$. Stoga je $T = m_x g = \mu x g$. Brzina je tada dana s: **(4 boda)**

$$v = \sqrt{\frac{\mu x g}{\mu}} = \sqrt{gx}$$

Primjetimo sličnost izrazu za jednoliko ubrzano gibanje: $v = \sqrt{2ax}$. **(4 boda)**
Vidimo da je gibanje brijega po užetu jednaku jednolikom ubrzanom gibanju uz zamjenu $2a = g$.

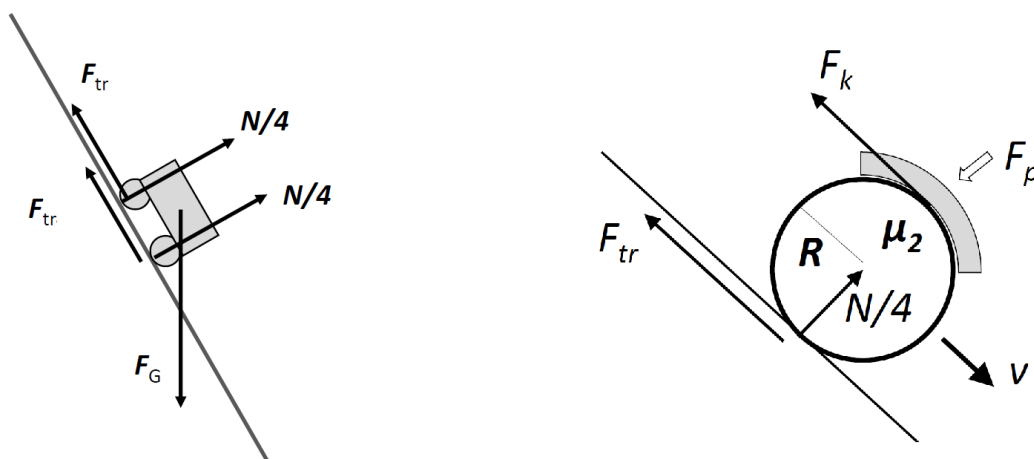
Duljina trajanja ukupnog putovanja vala, do stropa i natrag, jednaka je rješenju iz gibanja: **(2 boda)**

$$t = 2\sqrt{\frac{2L}{a}} = 2\sqrt{\frac{4L}{g}}$$

Rješenje je dakle $t = 2.86$ s.

(2 boda)

Zadatak 4 (22 boda)

Skicirajmo prvo sile na kolica. Gravitacijska sila djeluje na centar mase cijelih kolica, dok otpor podloge N i sila trenja F_{tr} djeluju na svaki kotač pojedino. Ovdje smo odabrali da je ukupna sila trenja na kolica $4F_{tr}$, pa je na svakom kotaču F_{tr} . Isto tako, odabrali smo za otpor podloge drugačiji pristup, gdje je ukupni otpor podloge N , što znači da je na pojedini kotač $N/4$. Oba pristupa su valjana za obje vrste sila, dok je god dalje račun konzistentan. **(3 boda)**

Povežimo dalje rotaciju kotača i kočionu silu F_k sa gibanjem kolica i silom trenja F_{tr} . Za svaki pojedini kotač možemo raspisati sile koje djeluju na njega, kao na slici. Na slici je ucrtan i smjer gibanja cijelih kolica, v , koji ćemo koristiti kako bi odredili pozitivne smjerove gibanja i rotacije. Na kotač djeluju dvije sile koje uzrokuju rotaciju kotača, a to su F_k i F_{tr} . Sila otpora podloge $N/4$ prolazi kroz centar rotacije kotača, stoga ne uzrokuje moment. F_k pokušava okrenuti kotač suprotno od smjera v , pa ćemo taj moment uzeti s

negativnim predznakom. F_{tr} je stoga povezan s momentom pozitivnog predznaka. Veza pritisne sile i kočione je sila trenja kotača s kočionim tijelom: **(4 boda)**

$$F_{tr} = \mu_2 F_p$$

Silu trenja potrebnu da se kolica zaustave nakon prijeđenog puta $L_1 + L_2$ najlakše ćemo dobiti preko zakona očuvanja energije. Kolika spuštanjem niz kosinu gube gravitacijsko potencijalnu energiju koja se pretvara u kinetičku i troši kao rad trenja. S obzirom da kolica miruju na početku i na kraju, sva razlika u energiji je otišla na trenje kočenja, stoga: **(3 boda)**

$$E_{gp} = 4W_k$$

Za rad kočenja promotrimo put koji je tijelo prošlo i silu kočenja koja je djelovala na tom putu. S obzirom da je sila kočenja F_k djelovala na kotač, možemo promotriti kružni izraz za rad: **(3 boda)**

$$W = M_k \varphi = \mu_2 F_p (L_1 + L_2)$$

Drugi izraz je uvrštavanje ukupnog kuta kotača tokom gibanja, a to je upravo $\varphi = R(L_1 + L_2)$. **(2 boda)**

Pišemo zoe: **(2 boda)**

$$mg(L_1 \sin \alpha_1 + L_2 \sin \alpha_2) = 4\mu_2 F_p (L_1 + L_2)$$

Konačno: **(3 boda)**

$$F_p = \frac{mg}{4\mu_2} \frac{L_1 \sin \alpha_1 + L_2 \sin \alpha_2}{L_1 + L_2}$$

Dobivena pritisna sila je $F_p = 600 \text{ N}$. **(2 boda)**

Napomena: ovaj zadatak se može riješiti i iz jednadžbe gibanja.